

Nehéz egy cikk keretében összefoglalni a lengyel irodalom összes eredményeit és reménységeit. A lengyel prózairodalom gazdag és sokoldalú. A két súrlódó ideológiai áramlat: a marxista és a katolikus csak fokozták fényét és lendítőerőt adnak a további szabad alkotásnak. A rendszer-változás okozta körülmény, hogy olyan rétegek jutottak szóhoz, melyeket nemrég még a nyomor és előítéletek kínai fala zárt el a kultúrmunkától, kétségkívül hozzájárul majd a lengyel prózairodalom témakörének és stílusának gazdagításához. Lengyelország kultúrtörékvéseinek jelszava: felfelé egyenlítődé. A népi államban a művészek felkarolása, hivatalos részről a művészeknek nyújtott segítség, legfőbb alapja és záloga a lengyel irodalom további fejlődésének.

CZERMAKOWA IZABELLA

MÁNDY IVÁN NOVELLÁI

Bár még nincsenek kötetben összefoglalva, beszélni kell Mándy Iván novelláiról, nemesak azért, mert írójukat a Baumgarten kuratórium éppen most tüntette ki, hanem mert ezek a novellák olyan művészi eredményei a fiatal magyar szépprózai ábrázolásnak, melyek a novella-írás nem egy lényeges problémájára megfelelnek. Mit jelent ez? Nem többet annál, minthogy Mándy Iván kialakított egy nagyon is sajátos, messziről felismerhető, érett novella-stílust, amelynek segítségével jó, sőt gyakran kitűnő elbeszéléseket ír. Ábrázoló módszerének érvényességéről azonban korai lenne talán ennél többet mondani. Mégis kétségtelen, hogy novella-stílusá beleillik abba a módfelett igényes írás-hagyományba, melyet irodalmunkban Gelléri Andor Endre, Pap Károly és Illés Endre nevei fémjelznek.

Közhely, hogy a novella legfőbb problémája a sűrítés. Annyi meghatározás mellett, eggyel szaporítva a sort, mondhatnánk azt, hogy a novella az epika szonettje, azzal a paradox különbséggel, hogy valójában nagylélekzetű műfaj. Olyan kürtszólam, amelyet végig a legnagyobb erőfeszítéssel kell kifújni. Nos, Mándy Iván a formáló, sűrítő módszerek alkalmazása előtt, már a tárgyválasztásban telt alaphangú, zárt témakört szemel ki magának. Novellái majdnem kivétel nélkül a külváros vidékén, a város peremén játszódnak és alakjai is legnagyobbbrészt a társadalom peremén kallódó emberek, vagányok, suhancok, máról holnapra tengődő kiszolgálók, esaposok, a Józsefvárosi terek ödöngő figurái. Erős körvonalu, sűrű világ ez, néhol szinte egzotikum jellegű, melyet tömör, rövid jelenetekben, filmszerűen pergetett képekben ábrázol. Ime egy jellegzetes filmkocka:

A kapualjban felgyulladt a lámpa, valaki megfogta Spinyóka kezét és egyszerre ott volt a táncolók között.

— Hát a Spinyóka nem táncol?

Lehajtotta a fejét, esőndesen vihogott, úgy mozgatta a karját, mintha ringatna valakit.

— Majd kerítünk neki táncost! Dönci, hol a Dönci!

Spinyóka még mindig nem nézett fel, de érezte, hogy a fejére tesznek valamit. Odanyult és felesattant a nevetés. Kis koszorú volt a fején, — koszorú falevelekből, ágakból. Hosszúszerű, kókadtfejű virágot nyomtak a kezébe. Így

ált a virággal, meg a koszorúval és nevetett ő is. Hirtelen elkomorodott, feje lecsúszott a mellére, sovány ujjai a koszorút babrálták. — De miért, miért?...

— Itt a Dönci!

Szélesen röhögő pofa állt Spinyóka előtt, csikos ingben, horpadt kalapban. Nézte a lányt, aztán elkapta a vállát és megcsókolta.

— Tetszik neki! Űgye szép menyasszonyod van, Dönci?

— Éljen az ifjú pár!

Nászindulót játszott a verkli.

Szembeszökő, mennyire érzelmi aláfestésű ez az ábrázolásmód és mégis mennyire tartott, ellágyulás nélküli, rezzenéstelen. Rövid, kemény mondatokkal faragja meg a figurát és metszi ki a jelenetet. „Trükkje” éppen az, hogy a hangsúlyozott lírai anyagot mindig *alakjai tudatán keresztül* idézi fel; s így anélkül, hogy meghatódnék vagy távortartását enyhítené, hitelesen bele tudja helyezni alakjait a maguk elkoptatottan és lueskosan érzelmes világába. Sőt éppen azzal élteti őket, hogy az ábrázolás folyamán közérzetükkel telített egész világdarabot terem megéjük, életet meghatározó környezetet, s az összeütközések valójában ezeknek a más-más életdaraboknak az összeütközései.

Persze ehhez a környezetbe kivetített érzelmi ábrázolásmóddhoz rengeteg élmény, megfigyelés, írói nyersanyag kell és ezeken túl szigorú írástechnikai fegyelem. Hiszen hiteles anyag hiányában a figurák csupán üresen kongó társadalomtudományos közhelyek lötyögő overalljait öltik magukra, másfelől pedig a fegyelem kihagyása nyomban kockára teszi az egész ábrázolás sikerét. Egy rossz mondat, mellyel kilép alakjából és állást foglal vagy értékel, sokkal nagyobb zavart kelt, mint egy-egy írói mellékfogás, bármely lazább vagy többsíkú ábrázolási módszerben. Meg kell adni: Mándy Iván bravúrosan állja a sarat, mind az írói anyagbőség, mind a fegyelem terén.

Lényegében ez a belehelyezkedő, atmoszférikus ábrázolásmód is sűrítés, mert a környezetet, a világ valóságait, mint lelki tájat, mint a jellemzés eszközét használja fel. A kulissza e novellákban maga is megszólal, előreviszi a történetet. De Mándy Iván még fokozza a sűrítést azzal, hogy filmként pergetett jeleneteiben — hol a modern epika eredményeit felhasználva idő és tér távolságai között könnyedén forgolódik — csak a dolgok esontvázát mutatja meg. Az epikai részletezés rendszerint elmarad, az előzmények, az indokok homályba vesznek. A rövid, tömör mondat csak a lényeges jegyeket csillantja fel. S így az elbeszélések hiába füzerei az éles reflektorfényvel bevilágított érzelmi pillanatképeknek, mégis éppen az elmosott háttér miatt puhább, melegebb tónusokat kapnak részleteiknél. Mint Thomas Mann Tetralógiájában Ráchel menyasszonyi fátyla, hiába díszítik kemény, csillogó betétek, az egész alapanyaga puha és elomló. S így végül is ezek az írások lényegében tónusnovellák. Vagy mondjuk így: séták az emberi sorsok hangulati tartalmai körül. De mint a novellák hősei, e hangulatok is meglehetősen körülhatároltak s árnyalati gazdagságuk ellenére emlékeztetnek a téli tenger monoton színeire. Végeredményben mind az emberi kallódás világából valók. Az öröm vagy a szenvedély fényes, lüktető hullámai például nemigen derengenek át a felszínükön.

Mándy Iván tudatában is van tónusos ábrázolása színesonkaságának, láthatóan tágítja is újabb írásaiban novellái világát, fokozza történeti drámaiságát, hosszabbakra oldja keményen kopogó tömondait. Kí-

sérletet ki nem adó, szigorú és néha már göresős írásmódjával fokról-fokra lép előre. Művészetét a műgond szoros abronesként fogja körül, de ez az abroncs, bármennyire érett is stílusa, nem tágíthatatlan. Ha mód-szere, műgondja, mellyel jeleneteit komponálja, jelzőit vagy interpunkcióit felrakja, emlékeztet is mondjuk a németalföldi zsánerfestészet munkamódjára, mégsem bizonyos, hogy művészetének itt ott van a határa, ahol a zsánerfestészetnek, vagyis a figura-ábrázolásban. Írói igényei megejtő erőfeszítéssel szabadítgatják ki minduntalan írás-technikájának ebből a csapdájából. Nyilvánvaló, hogy lélektani érdeklődésének fokozódása lesz végül is a legbiztosabb mentőangyala. Modora pántját ma is ez az érdeklődés óvja a megmerevedéstől.

LENGYEL BALÁZS

KÉPZŐMŰVÉSZET

A MAGYAR GRAFIKA SZÁZ ÉVE.

A Fővárosi Képtár egymást váltó kiállításai valójában legmozgékonyabb képzőművészeti szervünknek bizonyult. Aktuális tárlatai nagy közönséget vonzanak. Ezért jelentős az a tény, hogy rendezései a haladó szellemet képviselik. A Fővárosi Képtárt látogató tömegeknek keresztül valósl meg fővárosunkban a tömegek sokat áhított képzőművészeti nevelése.

A centennáris év kimagasló eseménye a Dési-Huber Kör rendezésében megnyitott „Magyar Grafika 100 Éve” című kiállítás. A hatalmas anyag segítségével csaknem maradéktalanul bontakozik ki a magyar művészet utolsó száz éve. Ez az utolsó száz év az, amelyben a magyar művészet nagyszerűen fellendült, hogy annyi évszázad tespedése után olyan művészi, európai és társadalmi magaslatra emelkedjék, mint a későgótika, vagy a reneszánsz korában. A kiállítás szemléltetően mutatja be azt a művészi és világnézeti tisztulást, amely az idillikus, polgári biedermeiertől, a művészetet nem értő megrendelőktől a modern kor tömegeinek szóló, világnézeti útmutatást adó, humanisztikus-nevelő szándékú képzőművészetig vezet. Idealizmus, külsőséges modorosság az indulás, a kapitalista polgári társadalmat, mint luxuscikk szolgálja. A tető, ahova elérkezett képzőművésztünk, a művészetek szükségességét bizonyítja. A kendőző, hazug látzatokat elleplező festőeskék helyett erőteljes, kérelmetlen művészekkel zárul az utolsó száz év művésze. A képzőművészet éppen olyan kritikusa a társadalomnak, mint az irodalom. Dési-Huber, vagy Derkovits épp annyira útmutatnak, mint a haladó szellemű írók. A kiállítást látogató ezres tömegek élénken bizonyítják a képzőművészet szociális erejét, amelynek bemutatása volt a kiállítás célja.

A grafikai művek a legalkalmasabbak

arra, hogy egyszerűen és áttekinthetően bemutatassák ezt a fejlődési vonalat és demonstrálják a művészek emberi és világnézeti hovatartozását. Ez a műfaj a képzőművészet legintimebb fajtája. Nem monumentalitásával hat. A friss megfigyelések, a pillanatnyi ötletek elevelesége vonz. Nem a befejezettség igényével hat, de ugyanakkor határozottságra kényszerít. A látásbeli fogyatékoságot nem leplezheti a szín tarka zsvaja. Csak a vonal kifejező ereje, a fekete-fehér tömeg kontrasztja, vagy a formát teremtő és feloldó fény-árnyék áll a művész rendelkezésére. A csak tónusfés-tők, a színzsonglörök és egyéb felületi hatásokra szorítkozó passzív és bizonytalan-kodó művészek a grafikai művek tanúságával elvesztik művészeti hitelüket és megbízhatóságukat is. A valósággal való viszony sehol sem lép határozottabban elő, de a kompozíciós készség is itt kerül leg-tisztábban napvilágra.

Ezért választotta a Dési-Huber Kör a grafikat a szociális szellemű művészet fejlődésének bemutatására. Sajnos, hogy kisebb rendezési hibák az áttekinthetőséget zavarják. Mások viszont a kiállítás hitelét rontják, mert a közhit szerinti nagy művészeket nem a legjobb művek képviselik. Így aztán alkalom nyílik arra, hogy a kiállítás rendezése körül „túlzott tendenciát” szimatoljanak. Jelentős hiba az is, hogy a fejlődésben nagy szerepet játszó művészek egyik-másika jelentéktelen grafikával szerepel, például Kmetty. Az áttekinthetőséget és a türelmet zavarja, hogy sok művész övrjét több tereméből kell összekeresni. Így van például Derkovits esetében. Más-hol kínálkozik az alkalom, hogy rokonszelemű művészeket egy terembe gyűjtsenek össze, sajnos ez azonban ritkán történt meg. A nagy anyag összehordása körüli izgalom miatti többszöri zsúrizás hiánya azonban kipótolható. Az az általános óhaj, hogy egy ilyen szempontok szerint megtisztított